Jozef op Geboorte iconen



Stichting Erfgoed Rond Kerst Nederland

Jozef op Geboorte iconen

In dit boekwerkje afbeeldingen met 24 geboorte iconen.

Bij veel “Geboorte iconen” is meestal het gehele mysterie van het geboorte verhaal verbeeld met Jezus, Maria, os , ezel in een grot, engelen, herders, Driekoningen en vroedvrouwen die Jezus in bad stoppen.

Jozef zit in veel gevallen links of rechts onder in een hoekje met soms een figuur, die met hem praat. Ook tegen de vroedvrouwen die het Kind baden worden aangesproken (blz. 21).

Wie is deze persoon?

De uitleg daarover is niet eenduidig. Veel icoon deskundigen geven daar hun eigen invulling aan.

Peter Diemer

Stichting Erfgoed Rond Kerst Nederland

Juli 2025

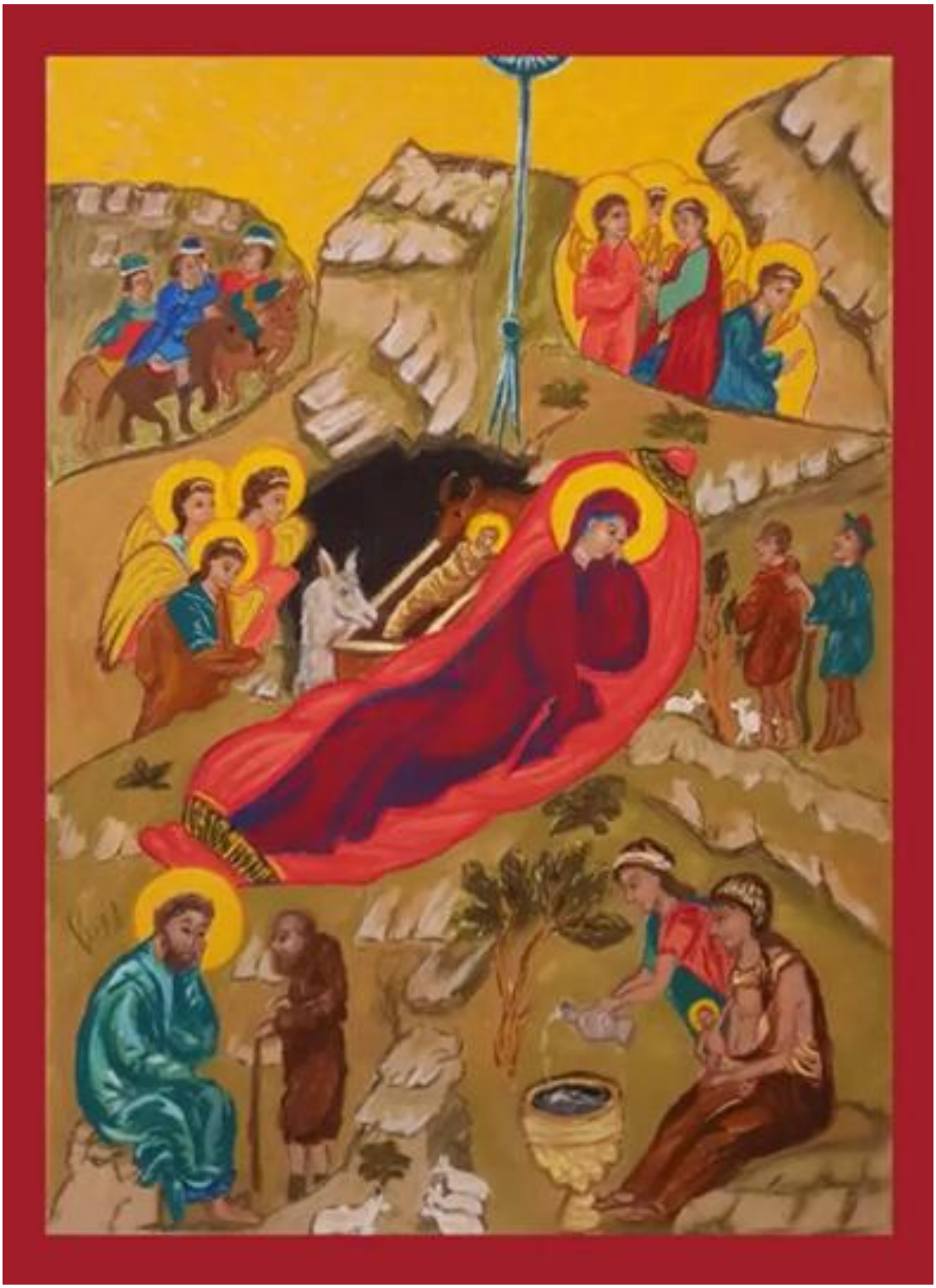
Rev.: 2026-11-16

Voorplaat:

Geboorte van Christus geschilderd door Gianluca Busi
Jozef wordt afgebeeld op het moeilijkste moment van zijn persoonlijke verhaal: zijn positie is die van twijfel; terwijl hij in verleiding wordt gebracht, wordt hij in feite benaderd door Satan, die hem, vermomd als een herder, aanspoort de droom die hij heeft ontvangen, niet te geloven: "Hoe is het mogelijk dat een Maagd een kind kan ontvangen! Hoe is het mogelijk dat de grootheid van God verborgen is in deze grot!" (https://www.ucainazionale.eu/news-ucai/la-nativita)



Is het de duivel, die Jozef probeert te verleiden om de waarheid van de incarnatie van God in de mens niet te geloven of de profeet Jesaja die Jozef moed inspreekt.



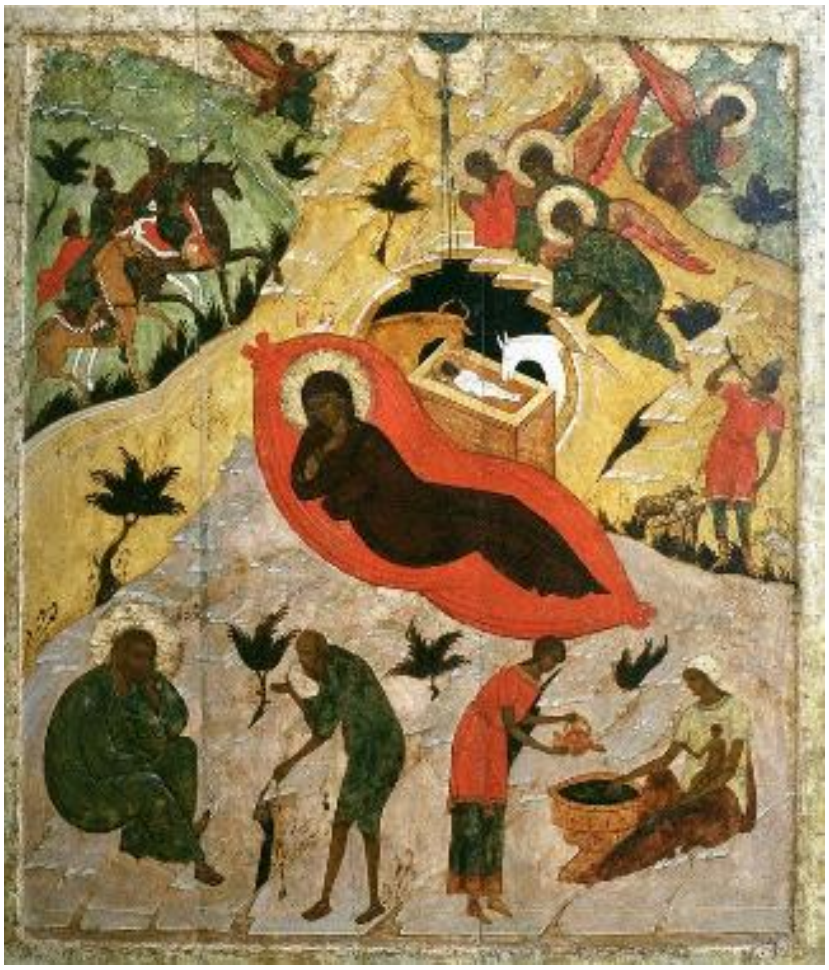
Een icoon met links onderin Jozef, de man van Maria, zittend op een steen. Wie staat met hem te praten ? Een profeet die uitleg geeft over wat er aan de hand is?
(Kersticoon naar icoon Adrei Rublev door Annet Hogenbrink, pastel op papier 35 x 30 cm).



Op deze icoon, naar een tabletka uit Tver (Rusland), 2de kwart van de 15de eeuw, zit Jozef rechts op de voorgrond en is in gedachten verzonken. Twee jonge herdertjes, met hun schapen, staan met hem te praten.
(Liesbeth's Iconen)



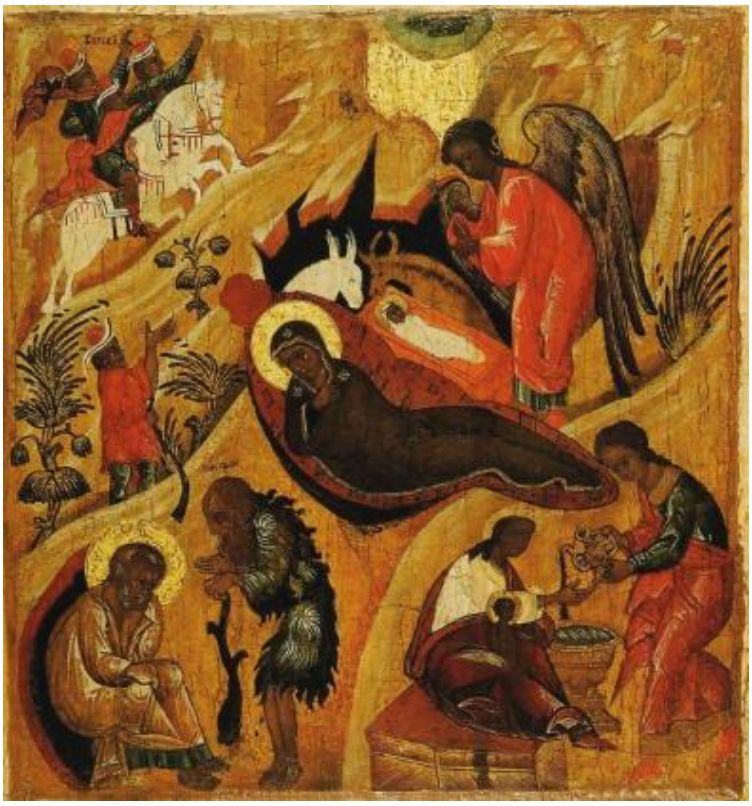
Jozef met tegenover zich een oude herder die hem toespreekt?
(Liesbeth's Iconen)



In tegenstelling tot de bekende kerststallen in het Westen, wordt Jozef in Orthodoxe Iconen meestal onderaan de icoon gevonden, weg van zijn verloofde en haar Zoon. Soms zie je Joseph naar een oude man luisteren en ziet hij er ongerust uit. Hij wordt geteisterd door nieuwe twijfels over deze geboorte, en deze twijfels worden hem overhandigd door satan in de vorm van een oude man, zoals opgetekend in het Protoevangelium. De duivel suggereert dat als het kind echt goddelijk was, het niet op de menselijke manier zou zijn geboren. Deze argumenten, die Joseph er uiteindelijk niet toe brachten te struikelen, kwamen steeds terug in de kerk, en zijn de basis van vele ketterijen over wie Christus was en is. In de persoon van Jozef onthult de icoon niet alleen zijn persoonlijke geschiedenis, maar grote probleem van de mensheid, de ontmoeting met God een plaats te geven.
Naast het verkondigen van het glorieuze en vreugdevolle nieuws van de geboorte van Christus erkent de icoon ook, net als de hymnes van de kerk, het grote mysterie van deze gebeurtenis.
(liturgie & Cetera)



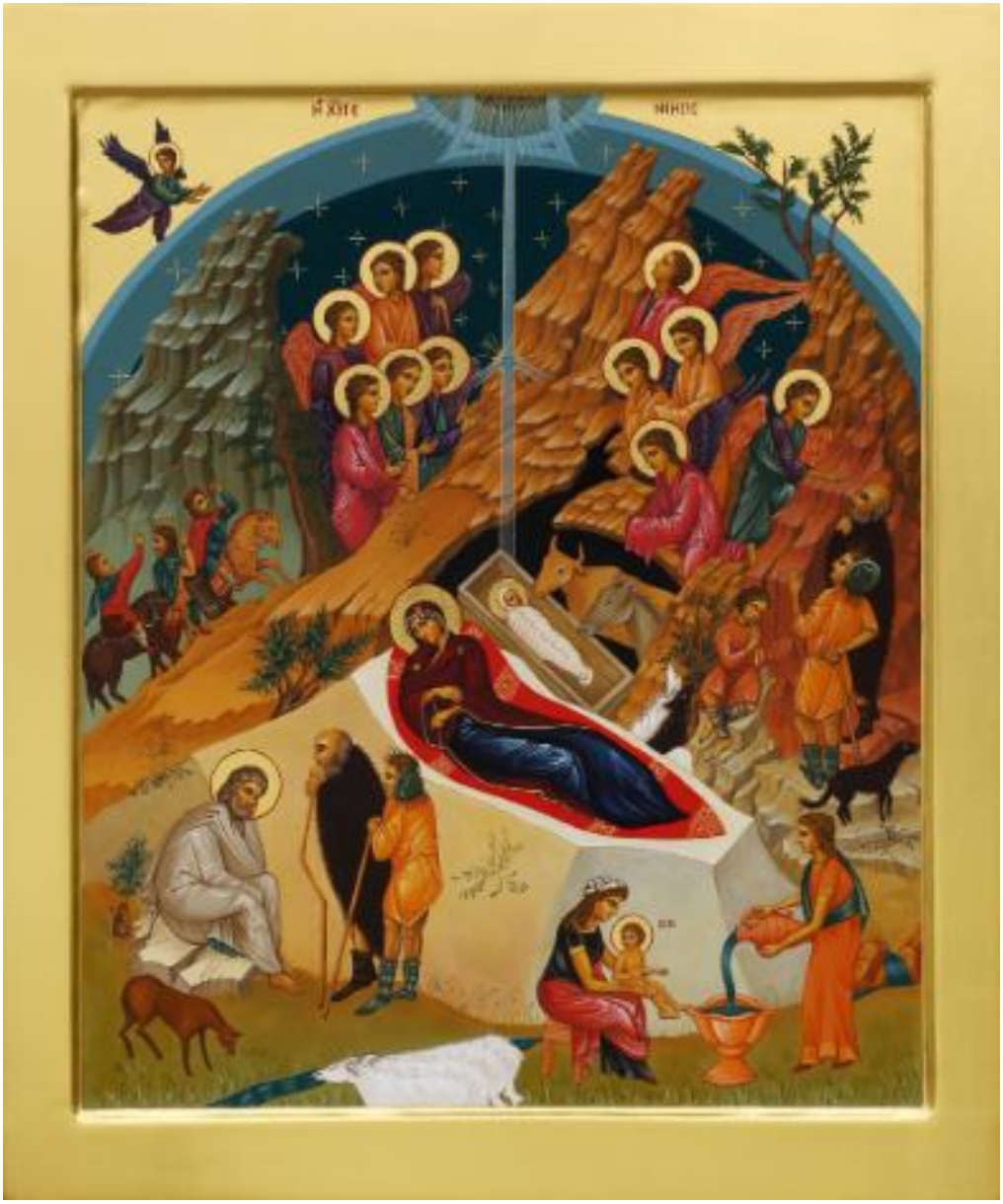
Onderaan zit Jozef, in gepeins verzonken. Hij wordt aangesproken door een oude, ascetische man. De komst van een goddelijk kind was al lang geleden door profeten voorspeld. Een asceet of profeet legt aan de twijfelende Jozef uit dat de geboorte van Jezus de vervulling van een profetie is. Op sommige oude iconen heeft deze oude man zelfs een naam: Ananias.
Liesbeth's Iconen, houten paneel, bladgoud, eitempera, 30 x 40 cm.



Op deze geboorte icoon, uit 1600, zit Jozef links onder in de hoek, enigszins weggedrukt. Hij heeft de linkerhand aan de wang, teken van overpeinzing, overweldigd als hij is door het mysterie. Zo wordt hij in de vroege middeleeuwen meestal bij het kersttafereel afgebeeld. De orthodoxe religieuze kunst heeft die traditie bewaard. Zoals zo vaak op iconen wordt hij aangesproken door een geheimzinnige gestalte in een haren kleed. Is dat de profeet Elia? Die was immers zo uitgedost. In dat geval heeft hij op de afbeelding een belangrijke functie. In de joodse vroomheid leeft de overtuiging dat Elia de komst van de Messias komt aankondigen. Welnu, in het Kind is de Messias gekomen. Wat is er zinvoller om dan Elia op het toneel te laten verschijnen. Soms ziet men in die gestalte de duivel, die Jozef op de proef stelt en hem influistert dat het kind van Maria helemaal niet afkomstig is van de Heilige Geest. Anderen menen dat het de profeet Jesaja is, die Jozef zijn voorspelling in herinnering brengt: “Zie de maagd zal zwanger worden en een zoon ter wereld brengen; en men zal hem noemen Immanuël” (Jesaja 7,14). Het zou ook kunnen zijn, dat de gestalte een verbasterde engel is; dan komt hij Jozef zeggen zijn vrouw Maria tot zich te nemen. Zoals gezegd is Maria’s blik op hem gevestigd. Wat wil die blik zeggen? Hoewel terzijde, neemt Jozef wel degelijk een belangrijke plaats in.
(Beeldmeditatie Pater Dries van den Akker s.j. † 2022-10-30)



Wie is de man met bloeiende tak die met Jozef zit te praten?



Rechtsonder weer Jozef zittend op een steen in gesprek met twee herders?



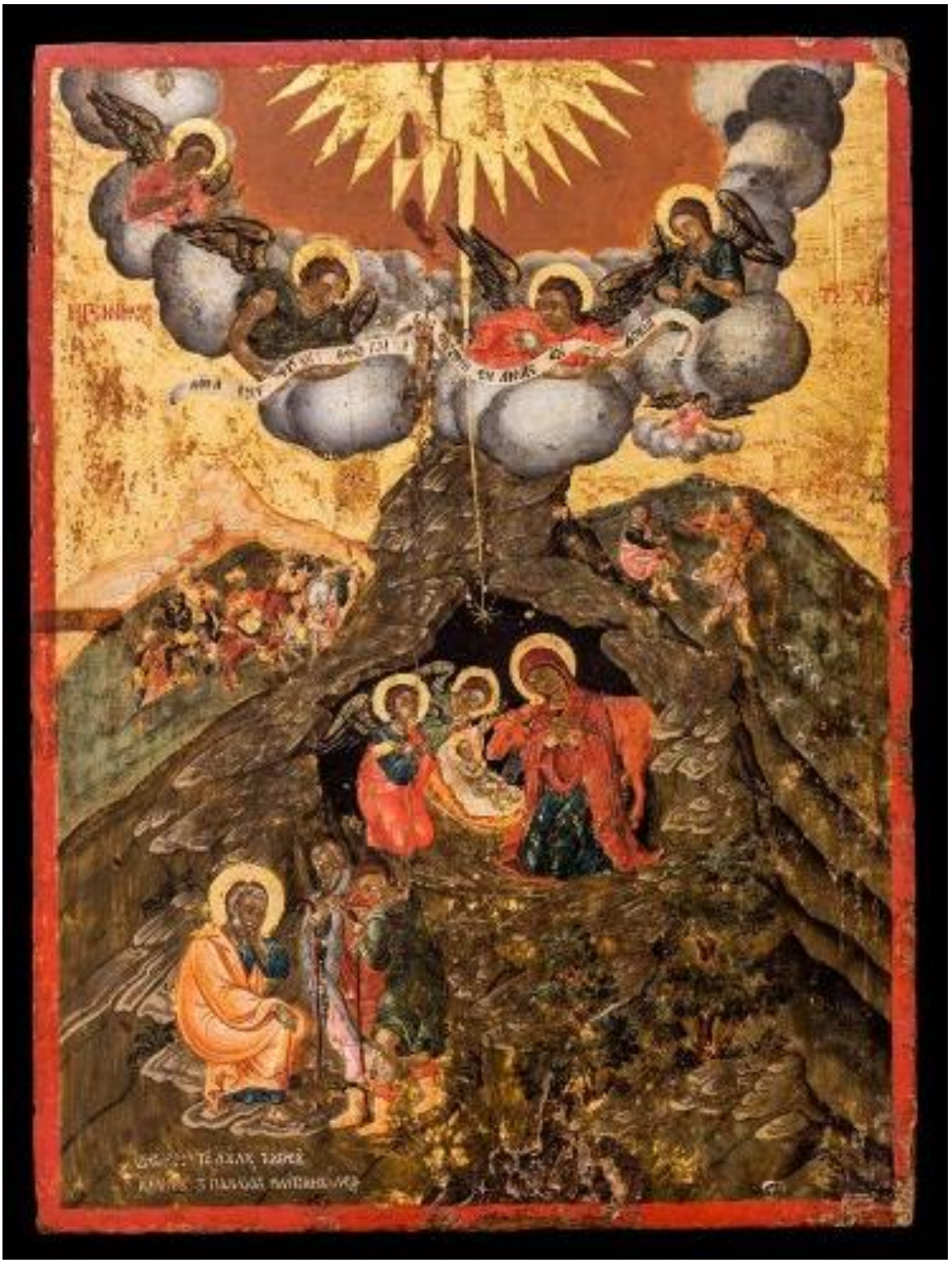
Rechts onderaan, in ruige profetenmantel, weer Jesaja. Nu spreekt de profeet de twijfelende Jozef moed in: ‘De maagd zal zwanger worden’ (7:14).



Geboorte icoon met ook hier linksonder een man in gesprek met Jozef. Heiligenbeeldenmuseum, Kerk op de Kranenburg bij Vorden, Nederland, Europa



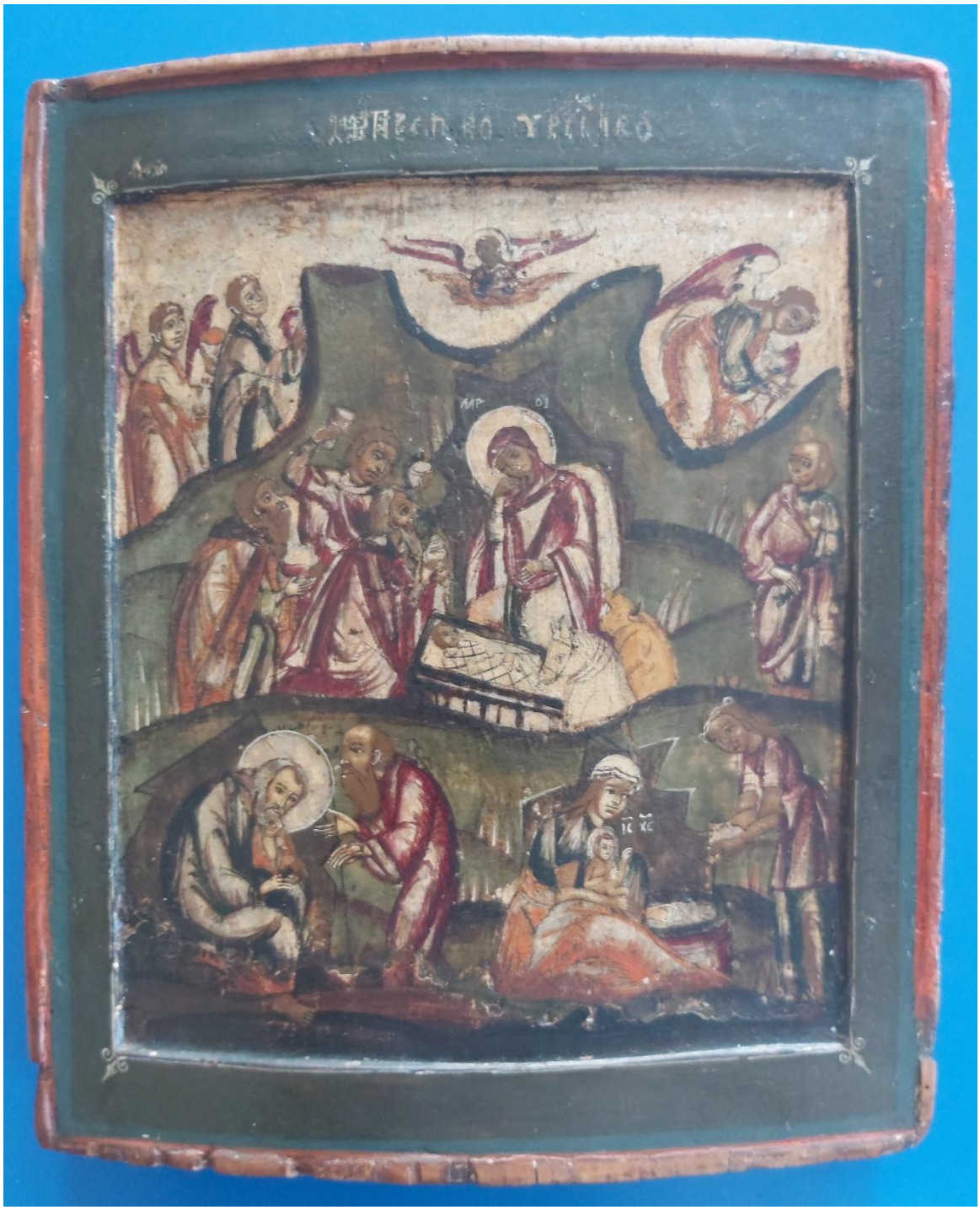
In de linkerbenedenhoek van het icoon zie je twee mannen. Een oude man en een man met een wandelstok. De oude man met de aureool is Jozef. Hij was oud omdat hij als ervaren man was aangesteld om Maria te beschermen, zodat ze maagd kon blijven. Sommigen zeggen dat hij 70 of 80 jaar oud was. Omdat hij niet de vader van het kind was, wordt hij verleid door de man met de wandelstok, die Satan voorstelt. Satan probeert Jozef te laten twijfelen aan de mogelijkheid van een maagdelijke geboorte. Dit laat zien hoe moeilijk het voor ons allemaal is om dingen te accepteren die ons bevattingsvermogen te boven gaan.



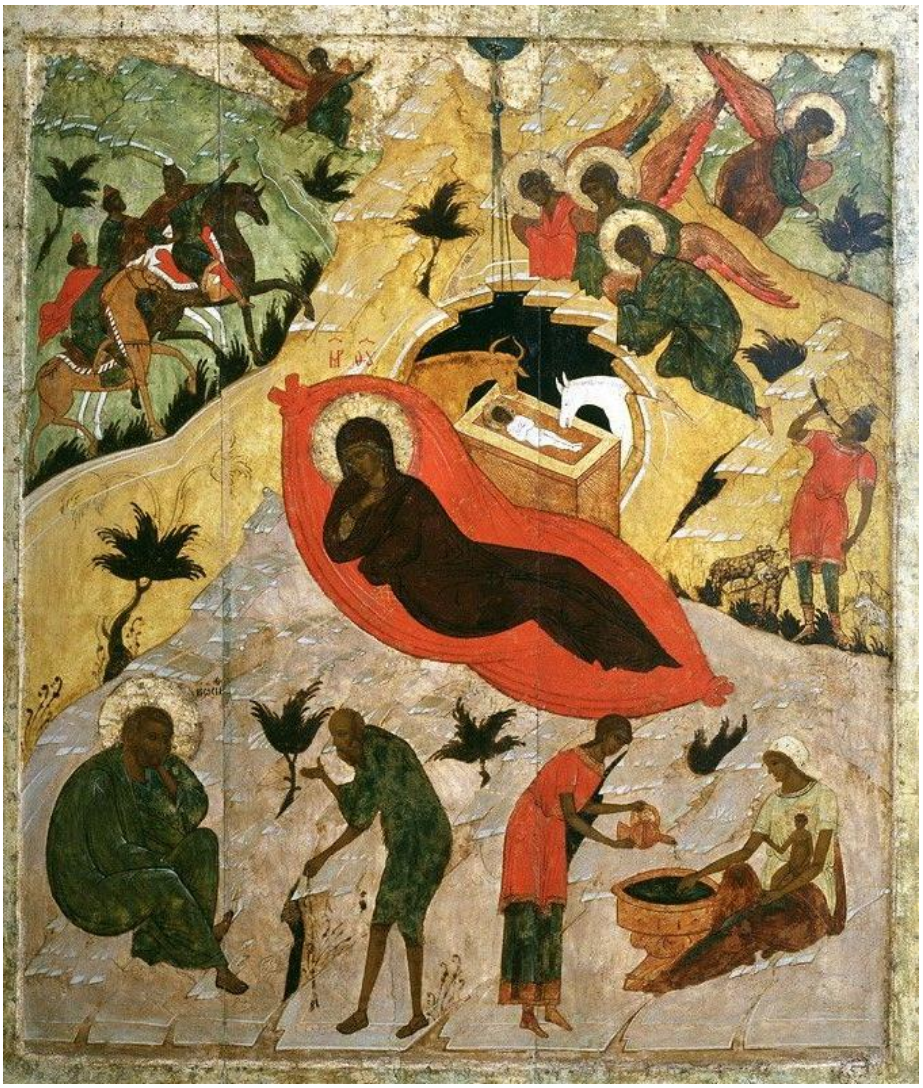
Op deze Byzantijnse Geboorte icoon uit de 17de eeuw, weer twee mannen die met Jozef staan te praten.
BENAKI MUSEUM, Athene, Griekenland, Europa
(https://www.benaki.org)



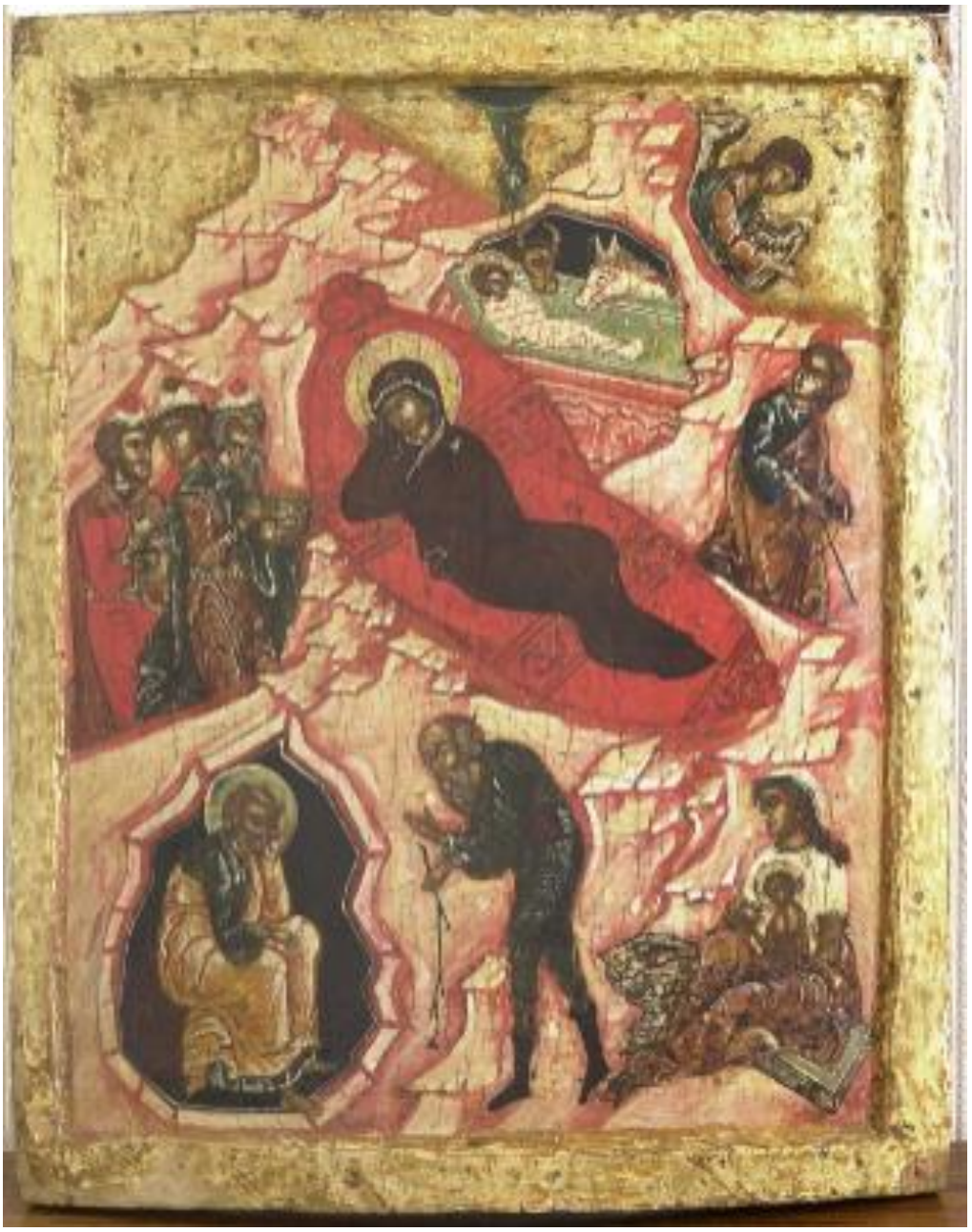
Linksonder wordt de twijfelende Jozef door een woestijnbewoner bezocht, die de voorspellingen kende en hem wil geruststellen, omdat alles wat is gebeurd, voorzegd is.
De bron voor deze Russische icoon van de Geboorte van Christus uit de 16de eeuw, is niet alleen het evangelie, maar ook en vooral het protoevangelie van Jakobus.
(https://www.ikonenmuseumkampen.nl)



Het lijkt wel of de man bij Jozef staat uit te leggen wat er is gebeurd
Heiligenbeeldenmuseum, Kerk op de Kranenburg bij Vorden, Nederland, Europa



In tegenstelling tot de bekende kerststallen in het Westen, wordt Jozef in Orthodoxe Iconen meestal onderaan de icoon gevonden, weg van zijn verloofde en haar Zoon. Soms zie je Joseph naar een oude man luisteren, en ziet hij er ongerust uit. Hij wordt geteisterd door nieuwe twijfels over deze geboorte, en deze twijfels worden hem overhandigd door satan in de vorm van een oude man, zoals opgetekend in het Protoevangelium. De duivel suggereert dat als het kind echt goddelijk was, het niet op de menselijke manier zou zijn geboren. Deze argumenten, die Joseph er uiteindelijk niet toe brachten te struikelen, kwamen steeds terug in de kerk, en zijn de basis van vele ketterijen over wie Christus was en is. In de persoon van Jozef onthult de icoon niet alleen zijn persoonlijke geschiedenis, maar grote probleem van de mensheid, de ontmoeting met God een plaats te geven. (https://iconreader.wordpress.com/2010/12/24/the-nativity-icon/)



Op deze Byzantijnse geboorte icoon zit In de linkerbenedenhoek de peinzende Jozef bezocht door een ruig geklede oude man, Sommigen herkennen in hem de duivel die Jozef kwelt met vragen over de maagdelijkheid van de Moeder Gods.
Pskov 1450-1500, Tempera op paneel
Museum Krona, Uden, Nederland, Europa



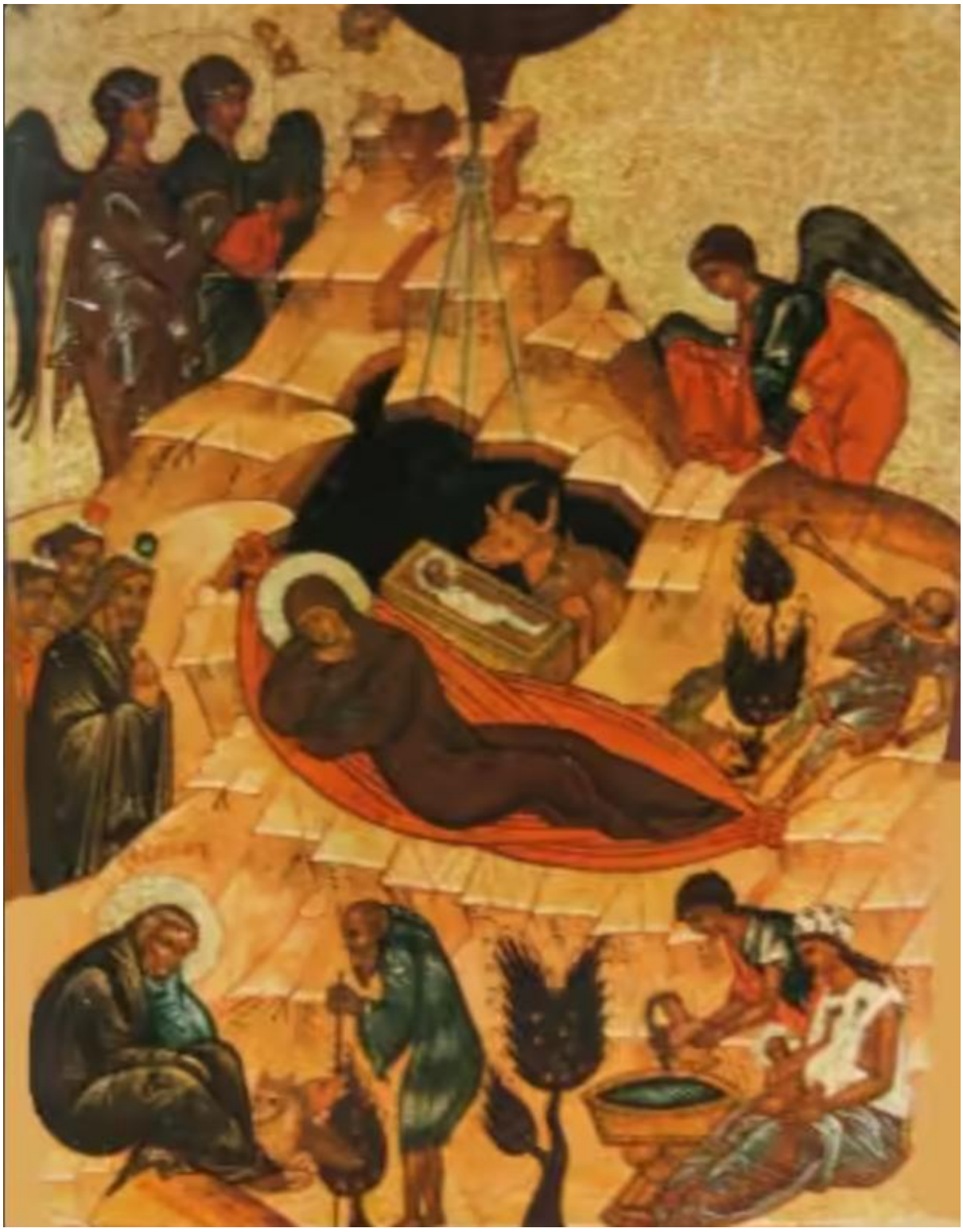
In de linkerbenedenhoek zit Jozef die bezoek krijgt van een oude man. Deze kan of de Geest van de Twijfel symboliseren of Jesaja verbeelden, die zijn profetie aan Jozef mededeelt.
Rusland 1850-1900, Tempera op paneel
Museum Krona, Uden, Nederland, Europa



Het icoon van de Geboorte van Christus wordt gedomineerd door de berg, in wiens helling een grot uitmondt, een symbool van de hel. De Maagd Maria is de brandende struik die Christus baarde, gewikkeld in doeken als een dode in verband, en gelegd in het graf. De ezel en de os vertegenwoordigen de Joden en de heidenen; de ster en de engelen de Drie-eenheid; de Wijzen, de heilige vrouwen bij het graf met de specerijen; **Jozef, verzocht door de herdersdemon, evenals Zelomi en Salomé die het Kind baden**, vertegenwoordigen de ongelovige mensheid, beschermd door de Maagd Maria…



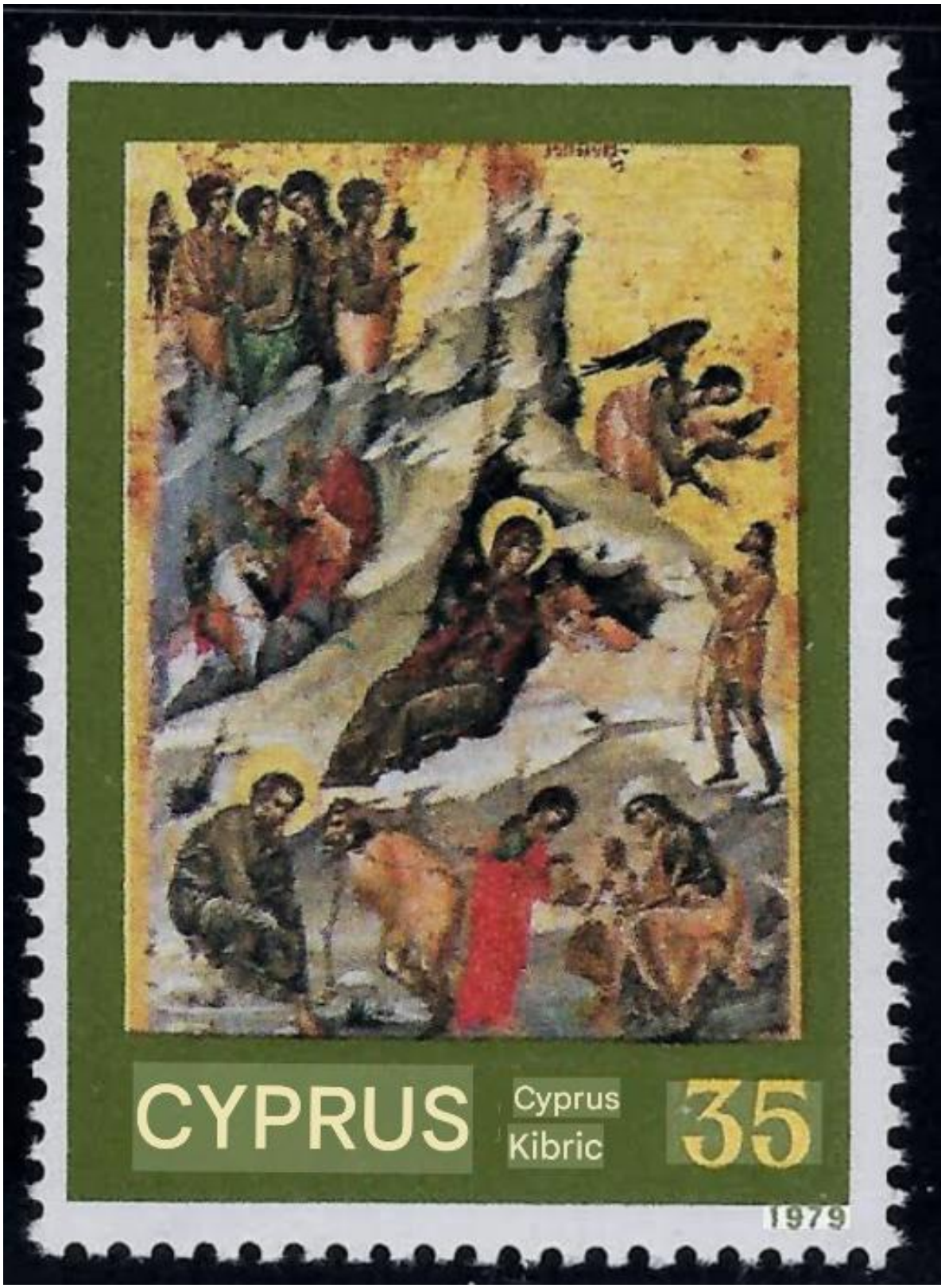
Jozef zit rechts op de voorgrond op een rots en hij is in gepeins verzonken. Voor hem staat een vreemd blauwachtig oud mannetje, in dierenhuiden gekleed en leunend op een stok. Hij lijkt met Jozef te praten. Brengt hij hem misschien aan het twijfelen omtrent de maagdelijke bevalling van Maria? Is het de duivel misschien? Liesbeth’s Iconen, Houten paneel, eitempera, bladgoud, 25 x 30 cm.



Linksvoor wordt Jozef aangevochten door de duivel die voor hem staat. Hij wordt verzocht door twijfel, daarmee alle mensen vertegenwoordigend wier begrip dit grote gebeuren te boven gaat. Maria kijkt bemoedigend naar hem.



Eikonikon 24 december 2021, http://eikonikon.nl



Ook op deze Geboorte icoon op een Kerstzegel uit Cyprus van een 16de -eeuwse afbeelding in de Heilige Nicolaaskerk te Famagusta, is Jozef met iemand in gesprek.